

ks. Jan Flis
Uniwersytet Szczeciński

Hugolin Langkammer,
Obraz Jezusa Chrystusa w świetle NT. Przyczynek do chrystologii analogicznej NT,
Rzeszowskie Wydawnictwo Diecezjalne, Rzeszów 2009, 797 s.

Monografia *Obraz Jezusa Chrystusa w świetle NT* ukazała się w rok przed 80. rocznicą urodzin o. prof. Hugolina Langkammera. Można w niej widzieć *Summa biblica* działalności naukowo-badawczej tego wybitnego biblisty. Jego działalność dydaktyczna obejmowała lata wyteżonej pracy w KUL od 1967 aż do odejścia na emeryturę w 2005 r. W czasie jej trwania był m.in. prezesem Sekcji Biblijnej przy Episkopacie (1976-1988), kierownikiem Instytutu Nauk Biblijnych w KUL (1977-1983), prodziekanem (1975-1985), dziekanem Wydziału Teologicznego (1987-1993), rektorem Seminarium OFM w Kłodzku i Wrocławiu, wieloletnim współredaktorem RTK, *Materiałów pomocniczych do wykładów z biblistyki*, konsultorem i naukowym redaktorem *Encyklopedii Katolickiej* w dziale egzegezy NT (do 1980 r.). Prowadził wykłady w KUL, ale również w Seminarium OFM w Kłodzku, Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu i w Uniwersytecie Opolskim. Głosił także liczne wykłady i okolicznościowe odczyty na renomowanych uczelniach zagranicznych (Papieski Instytut Biblijny, Universität – Gesamthochschule Siegen, Katholische Akademie Trier), a także m.in. w München, Regensburgu, Bochum, Bonn, Mainz, Passau, Eichstätt, Freiburg i. Br., Frankfurt n. M., Tübingen, Münster, Nürnbergu, Augsburgu, Luxemburgu, Wiedniu, Leuven, Messynie, Genui, Orchard-Lake, Detroit i Buffalo.

Owocem działalności naukowo-badawczej o. profesora były liczne publikacje, drukowane głównie w języku polskim, ale także w innych językach, zwłaszcza w języku niemieckim, np. *Der Mensch – sein Sterben und sein Weiterleben. Gedanken zu Tod und Auferstehung aus christlicher Sicht* (1983), *Das Evangelium Leben. Die sittliche Botschaft des NT für Christen von heute* (1983), *Spiritualität keine Sache für jedermann? Versuche einer Antwort für Christen im täglichen Leben* (1984), *Maria in der Bibel* (1988).

H. Langkammer opublikował dotychczas ponad 70 książek oraz około 500 artykułów i rozpraw. Jest autorem wielu komentarzy egzegetycznych do ksiąg biblijnych (Ezd i Neh, 1-2 Krn, Mk, Łk, 1Kor, 2Kor, Ga, Rz, Flp, Ef, Kol, Kol, Flm). Obszar badawczego spektrum ojca pokazują także nowatorskie w biblistyce polskiej publikacje z zakresu metodologii biblijnej, etyki, ekologii, historii zbawienia i literatury apokryficznej. Ojciec jest także promotorem 55 doktorów i ponad 350 magistrów. Jest również recenzentem licznych rozpraw doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich.

O. Langkammer nie ogranicza się tylko do profesjonalnego nurtu naukowej działalności. Owocem tego są publikacje o charakterze popularnym, które jednak zawsze

odzwierciedlają aktualny stan wiedzy w rozważanej problematyce. Wśród publikacji tego rodzaju można wymienić m.in. *Wprowadzenie do ksiąg NT*, *Słownik biblijny* i *Mały słownik biblijny*, które doczekały się już kilku wydań. Do tego rodzaju publikacji można również zaliczyć *Stary Testament odczytany na nowo* oraz liczne skrypty dla studentów.

Dziś, jako jeden z doktorów profesora, cieszę się, że będąc niemal bez przerwy i prawie od samego początku (od 1967 r.), mogłem „obserwować” działalność tego wybitnego i jakże pracowitego człowieka. Wprawdzie „wszystko zaczęło się” – używając zwrotu Jana Pawła II z Wadowic – trochę wcześniej, od jego rozpraw doktorskich: *Znaczenie mariologiczne tekstu J 19, 25-27* (KUL 1961) i *Christus der Schöpfungsmittler – die biblische Texte und die Ursprung des Glaubens* (PIB 1966), to jednak prawdziwym początkiem bodajże najważniejszego nurtu badań Langkammera (chrystologia) stała się rozprawa habilitacyjna pt. *Problemat splotu orzeczeń ktizeologicznych i soteriologicznych w chrystologii NT* (KUL 1969). W nurcie tym profesor opublikował później m.in. *Hymny chrystologiczne NT. Najstarszy obraz Chrystusa* (1976), *U podstaw chrystologii NT* (1976), dwuczęściowa *Teologia NT* (1984, 1985), *Passio Domini nostri Jesu Christi. NT o męce i śmierci Jezusa* (1994); *NT o Kościele* (1995); *Pneumatologia biblijna (ruach – pneuma)* (1998); *Bóg jako Ojciec w świetle NT* (1999), *Życie człowieka w świetle Biblii. Antropologia biblijna S i NT* (2004) i *Teologia ST* (2006).

Po takim wszechstronnym przygotowaniu trzeba powiedzieć, że H. Langkammer miał „wprost obowiązek” opublikować monografię pt. *Obraz Jezusa Chrystusa w świetle NT. Przyczynek do chrystologii analogicznej NT*. W jej podtytule widać pokorę autora, który określił swoje dzieło tylko jako *przyczynek do chrystologii analogicznej*. Tymczasem jest to przecież bardzo obszerne dzieło, bodajże największe spośród licznych tzw. Jesus-Bücher, por. P. Hoffmann (ss. 206), A. A. Napiórkowski (208), L. Scheffczyk (232), H. Zimmermann (319), J. Czerski (330), W. Beilner (332), J. Kozyra (334), J. Gnilka (336), O. Culmann (352), Cz. St. Bartnik (356), R. Schnackenburg (357), F. Mußner (358), H. Häring (366), K. Adam (383), T. Söding (383), G. O’Collins (385), W. Kasper (413), Chr. Schönborn (446) i ostatnio L. W. Hurtado (746).

Jednakże to nie ilość stron przede wszystkim świadczy o wartości tej monografii. O tym świadczy profesjonalizm przeprowadzonych badań i forma przekazywanej treści. W książce otrzymuje czytelnik jakby ostateczny rezultat wieloletniego posługiwania się metodą historyczno-krytyczną przez autora. H. Langkammer zaznaczył, że nie uwzględnił książki Benedykta XVI (*Jezus z Nazaretu*, Kraków 2007), ponieważ jego monografia była w tym czasie już w wydawnictwie (s. 25) i mógł się do niej dopiero odnieść w załączonym aneksie (s. 765-770). Jednakże w całej książce widać, że podobnie jak Benedykt XVI, któremu autor zadedykował swoją monografię, nie opowiada się za hermeneutyką wątpliwości, ale za hermeneutyką ufności i dlatego w kreślonym przez niego wizerunku Jezusa pokazuje „przede wszystkim, że ufa Ewangeliom” i jest absolutnie przekonany, że „właśnie ten Jezus – Jezus Ewangelii – jest postacią dobrze osadzoną w historii i przekonującą” (Benedykt

XVI, dz. cyt., s. 13). Polskie tłumaczenie jednak nie oddaje dobrze treści (por. „eine historisch sinnvolle und stimmige Figur”).

Tytuł monografii odwołuje się do tekstu z Kol 1,15, według którego „Chrystus jest obrazem Boga niewidzialnego – Pierworodnym wobec każdego stworzenia”. Użyty zwrot „Obraz Chrystusa” trafnie wskazuje na temat opracowania, którym będzie chrystologia NT. Autor określa ją jako *analogiczną*, co „pogodzi szukanie ziemskiego Jezusa poprzez ewangelie i inne pisma NT z dalszymi określeniami tejsze chrystologii” (s. 33).

Monografię rozpoczyna *Słowo Biskupa Rzeszowskiego* (s. 23-24), po którym następują: *Słowo wstępne* (25-26) i *Szczegółowe wprowadzenie* autora (27-34). Zakończenie monografii stanowią dwa aneksy: 1. *Rzut oka na egzegezę NT w aspekcie chrystologicznym* (757-764) i 2. *Refleksje nad książką Benedykta XVI „Jezus z Nazaretu”* (765-770).

Pierwsza część monografii (35-326) zajmuje się chrystologią przedmiotową, nazywaną także „chrystologią *explicite*” lub „bezpośrednią”. Wprowadzeniem do niej są wstępne dociekania, w których omówione zostały drogi (kryteria) dochodzenia do historycznego Jezusa. Tymi kryteriami według autora są: przypowieści Jezusa, proklamacja „amen”, zwrot „Ja zaś powiadam wam”, forma i treść tzw. *ipsissimae verba Jesu*, zgodność logiów z opisami zachowań Jezusa, podobieństwo i oryginalność chrześcijaństwa w relacji do judaizmu i w końcu ostrożne odwoływanie się do tzw. chrystologii funkcjonalnej, która traktuje o relacjach między Jezusem a człowiekiem. Według niej, to z jednej strony Jezus przemawia do człowieka przez swoje słowa oraz czyny, jako świadomy swojego posłannictwa, a z drugiej – uczniowie, dla których „pójście za Nim jest wyznaniem, którego kontynuacją będzie misja oparta na wierze” (s. 62) było odpowiedzią.

Dalej, w kolejnych dziesięciu rozdziałach, autor omawia najważniejsze zagadnienia chrystologii przedmiotowej, w której słusznie dostrzega i opisuje rozwój myśli chrystologicznej w tym względzie. Autor rozpoczął analizy od chronologicznie najstarszych wyznań wiary (s. 65-74), tytułów chrystologicznych: Syn Człowieczy, Syn Boży, Mesjasz, Syn Dawida, Pan, Nauczyciel, Sługa Boży i Prorok (75-138) i hymnów chrystologicznych: J 1,1-14; Kol 1,15-20; 1Tm 3,16; Flp 2,5-11; Ef 2,14-17; 1P 1,19-21; 2,22-24; 3,18.22 (139-160), aby przez omówienie obrazów Chrystusa w pismach apostołskich – kolejno Pawła (161-246), Listów Pasterskich (247-272) i Listów: do Hebrajczyków (273-286), Jakuba (287-292), Judy i Drugiego Piotra (293-304), Jana (305-310) – dotrzeć aż do Apokalipsy, której zawdzięczamy triumfalny obraz Chrystusa jako Baranka (311-324).

W drugiej części monografii (327-356) Jezus historyczny i Jego działalność jako podmiot staje się obiektem badawczych analiz autora. To przecież w Nim „zakotwiczona” (327) jest chrystologia podmiotowa („*implicite*”), czyli pośrednia. H. Langkammer zapowiadając to, słusznie stwierdził już wcześniej, że to przecież „On przemawia, On działa, On się urodził, On umarł i został pogrzebany. Ale On także zmartwychwstał i wrócił do swojego Ojca, od którego jako Jego Syn, jako Syn

Boży pochodził (*genitus – non factus*)” (33). Dwustronicowe wprowadzenie zapowiada najważniejsze elementy tej części (327-328).

Tematem następnych dwunastu rozdziałów jest dostrzeżenie i analiza różnych obrazów Jezusa, które zawdzięczamy chrystologii podmiotowej. H. Langkammer pisze więc kolejno o różnych obrazach Jezusa. Rozdz. I analizuje *eklezjogenny obraz* Jezusa, który pokazuje Go jako fundament i Tego, który powołał do istnienia nowy lud Boży (329-362). Rozdz. II (*obraz autoepifanijny*) omawia teksty, w których Jezus objawia swoje boskie prerogatywy rysowane na religijnym tle judaizmu (363-376). Rozdz. III-V (*obraz patroepifanijny*) pokazują Jezusa jako objawiającego Ojca w świetle poszczególnych Ewangelii i Dz w nawiązaniu do świata pogańskiego, idei starotestamentowych oraz późnego judaizmu (397-476). Rozdz. VI (*obraz didaskalijno-taumaturgijny*) pokazuje Jezusa jako tego, który głosi naukę o królestwie Bożym i urzeczywistnia je przez dzieła „w mocy” (477-494). Rozdz. VII (*obraz legislatorski*) pokazuje Jezusa jako promulgującego „Nowe Prawo” i je wypełniającego (495-542). Rozdz. VIII (*obraz pnematyczny*) analizuje wydarzenia z życia Jezusa związane z Duchem Świętym od poczęcia, przez tzw. ewangelię dzieciństwa, chrzest i kuszenie na pustyni aż do Jego publicznej działalności (543-586). Rozdz. IX i X (*obraz pasyjny*) pokazują Jezusa w ewangelijnych opisach męki i 1P, gdzie autor Listu – bazując na trzech hymnach pasyjnych – powiedział Kościołowi „na czym polega tożsamość chrześcijańska w danej i konkretnej sytuacji Kościoła w świecie” (587-634, cyt. s. 634). Rozdz. XI (*obraz rezurekcyjny*) pokazuje Jezusa jako Tego, który zmartwychwstał w świetle poszczególnych Ewangelii (635-672).

W ostatni rozdziale (XII) można widzieć podsumowanie przeprowadzonych badań, w którym autor daje „przemówić poszczególnym ewangelistom” (s. 673), aby pokazać, jak każdy z nich opisywał obraz historycznego Jezusa (673-755). Rozdz. rozpoczyna się od omówienia chrystologii tzw. Źródła Mów Pańskich (Q), przez chrystologię Marka, Mateusza, Łukasza i Jana aż do Dziejów Apostolskich.

Oceniając krytycznie pierwszą tak obszerną monografię, nie tylko w polskiej biblioteczce, poświęconą chrystologii NT, trudno jest zauważyć poważniejsze mankamenty. Może jednak warto byłoby zapytać autora: czy nie lepiej było najpierw omawiać chrystologię podmiotową, która przecież bazuje na historycznej działalności Jezusa? To do niej prowadziły uwagi wstępne (37-62). To zauważył także sam autor, stwierdzając, że „można więc w pójściu za Jezusem i w całkowitym związaniu się z Jego osobą, widzieć pewną analogię do ścisłych wyznań popaschalnych [...] stąd też nie bez słuszności można mówić o chrystologii pośredniej zakotwiczonej w osobie Jezusa” (s. 327). Można podejrzewać, że autor pisząc według przyjętego planu, jakby poszedł za chronologią powstawania nowotestamentowych materiałów i swoich badań, tymczasem chronologia początków chrześcijaństwa to najpierw historyczny Jezus Chrystus ze swoją objawiającą go działalnością, potem kerygmaticzne działanie tych, co poszli za Jezusem, a dopiero odpowiedzią na to wszystko stały się najstarsze wyznania wiary (s. 65-74), tytuły chrystologiczne, hymny i obrazy Chrystusa w pismach apostoelskich.

Jeżeli w powyższej dywagacji można widzieć jedynie możliwość innej struktury, to nie można tego powiedzieć o mankamencie, jakim jest niestaranność widoczna w niemieckim streszczeniu (*Ein Überblick*). Zauważa się w nim cały szereg błędów w pisowni, np. s. 795: Gotessohn; s. 796: eingeschrenkt, kristich, vobei, heilgesichtliche, am Ihn, schliesst, beide Motives, Zwölfereisen; s. 797: Resurektion, hlg., Apokalipse, Auterweckung, im den ersten Predigten. Trudno przypuścić, aby te błędy pochodziły od autora. Raczej przepisujący manuskrypt, prawdopodobnie słabo znając język niemiecki, byli ich źródłem.

Szkoda także, że w monografii brakuje jakichkolwiek indeksów. Przecież obecnie nie jest trudno je sporządzić. Załączone indeksy miejsc biblijnych, nazwisk czy też treści zawsze ułatwiają korzystanie z każdej, a zwłaszcza z tak obszernej publikacji. Oby w kolejnych wydaniach tej niewątpliwie interesującej i bardzo dobrej monografii zostało to uzupełnione.

Ktoś kiedyś, podziwiając ogrom i jakość twórczości J. S. Bacha, powiedział, że nie jest to wcale „potoczek” (niem. *Bach*), ale „prawdziwy ocean”. Myślę, że wielu współczesnych biblistów myśli podobnie, podziwiając ogrom pracy naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej o. prof. H. Langkammera. Widać to zwłaszcza w jego ostatnim dziele: *Obraz Jezusa Chrystusa w świetle NT*, które stanowi – analogicznie do tego co napisał obecny papież – wynik także jego „osobistego szukania »oblicza Pana«” (Benedykt XVI, dz. cyt., s. 14). Rzeczywiście o. Hugolin Langkammer to nie jest tylko jakiś „potoczek”, ale prawdziwy „ocean”. Wypada biblistyce życzyć, aby ten „biblijny ocean” jak najdłużej ubogacał badania naukowo-biblijne swoją głębią, w Polsce i nie tylko.

Zusammenfassung

Die Rezension des Buches *Obraz Jezusa Chrystusa w świetle NT. Przyczynek do chrystologii analogicznej NT* von Hugolin Langkammer weist auf ein wichtiges Werk des Autors, dem eine grosse Renommee in der Welt der Bibelwissenschaftler zukommt. Im ersten Hauptteil des Buches geht es um die Sachchristologie, im zweiten um die Subjektchristologie. Im letzten Hauptteil wendet sich der Autor der Analyse der vielen Christus-Bilder im Neuen Testament zu.